

La recerca científica aplicada a l'àmbit de la comunicació

Metodologia

Jordi Busquet Duran
Alfons Medina Cambrón
Josep Sort i Jané

P03/16007/02338

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Precisar la noció de metodologia	7
1.1. Contra l'automatisme del mètode	8
2. La construcció teòrica	11
2.1. La temptació del teoricisme	12
3. Tres moments crucials del procés de recerca	14
3.1. La ruptura epistemològica	15
3.2. Construcció del model d'anàlisi, constatació empírica i anàlisi de les informacions	16
3.3. Selecció del tema i estat de la qüestió	17
4. Les etapes del procés de recerca	19
4.1. La pregunta inicial	19
4.2. La fase exploratòria	21
4.2.1. Les lectures	21
4.2.2. L'entrevista exploratòria	22
4.3. La problemàtica	23
4.4. La construcció del model d'anàlisi	24
4.5. L'observació	25
4.6. L'anàlisi de les informacions	26
4.7. Conclusions i presentació de resultats	27
Resum	28
Glossari	29
Bibliografia	29

Introducció

Parafrasejant Kant, podria dir que la recerca sense teoria és cega i que la teoria sense recerca és buida

Pierre Bourdieu

No hi ha res més enganyós que la simplicitat de la metodologia tal com és descrita en alguns tractats de recerca. La metodologia no es pot explicar com s'explica una fórmula química o com si fossin receptes de cuina, perquè cada recerca nova representa un repte particular en un camp d'estudi concret. Com deia el mateix August Comte, pare del positivisme científic, el mètode no és susceptible de ser estudiat per separat de la investigació en què s'utilitza.

No és senzill explicar la metodologia en abstracte, i per això en aquest mòdul posarem exemples de manera recurrent. La metodologia es planteja en l'àmbit d'algunes recerques científiques concretes. Les diferents disciplines de coneixement científic aprofundeixen en els instruments metodològics que són considerats com un mitjà, i no pas com una finalitat. Les qüestions metodològiques, tot i ser molt importants, tenen un caire merament instrumental.

Raymond Quivy constata que les biblioteques són plenes de llibres “que diuen que parlen de metodologia, però que no es preocupen gens ni mica del mètode en el sentit ampli de la paraula”. En comptes de donar als lectors una visió del procés global de la recerca, sovint es limiten a presentar un reguitzell de tècniques concretes o mètodes sense cap relació amb la reflexió teòrica ni amb el conjunt del procés de recerca, que són, en definitiva, els únics que els podrien donar sentit i “justificar-ne” la tria.

Lectura complementària

“[llibres] que diuen que parlen de metodologia, però que no es preocupen gens ni mica del mètode en el sentit ampli de la paraula [...]”

R. Quivy (1997). *Manual de recerca en ciències socials* (pàg. 12).

Objectius

Els continguts d'aquest mòdul us permetran assolir els objectius següents:

1. Ser capaços d'exposar la metodologia de recerca científica com un procés global.
2. Saber explicar els tres moments crucials d'una recerca: la ruptura epistemològica, la construcció teòrica i la verificació empírica.
3. Conèixer les principals etapes del procés de recerca de manera que assoleixin una concepció pràctica de la investigació.

1. Precisar la noció de metodologia

Quan parlem de *metodologia* no ens referim només a les tècniques concretes, sinó també a la conceptualització, el rigor, l'exploració i una acurada adequació de la recerca entesa com un procés global. És a dir, que no podem confondre la metodologia amb els mètodes de recerca que fem servir.

La **metodologia** és una especialitat de la lògica que té per objecte l'estudi sistemàtic dels processos i procediments emprats per una ciència en la seva investigació de la realitat.

Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, el *mètode* és el camí que se segueix –o una manera ordenada de procedir– per a arribar a un fi. En iniciar un procés de recerca és bo partir d'un marc teòric de recerca que orienti els nostres passos i alhora definir clarament els objectius que ens hem marcat. En aquest sentit, com veurem, la pregunta inicial serveix de guia de tot el treball de recerca.

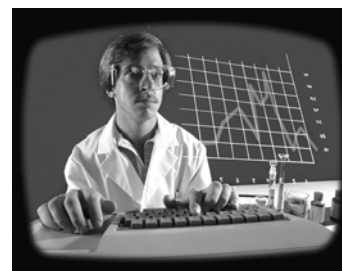
L'elaboració d'un marc teòric seria una cosa molt complicada si només pensésim en la figura de l'investigador individual que interactua dins del món científic. Tanmateix, els investigadors no són en general figures solitàries que entren en el món de la ciència en solitari. El món de la recerca és un àmbit compartit. El treball científic comporta una feina d'acumulació, de treball en equip, d'interacció constant amb altres membres que es dediquen a la investigació.

Segons el nostre parer, les qualitats del bon investigador són la curiositat, la disposició cooperativa, l'autenticitat, el rigor, la humilitat, la paciència i la creativitat:

1) La primera virtut d'un investigador social és la **curiositat**. Una disposició i una actitud obertes i comprensives que impulsen l'investigador a anar més enllà del seu camp específic. Aquesta actitud d'obertura li ha de permetre posar en qüestió les fronteres arbitràries que separen les actuals disciplines de coneixement.

2) També ha de mostrar una bona **disposició cooperativa** pel treball en equip. La metodologia de recerca comporta un procés complex que sovint requereix la cooperació –o si més no el consell expert– de diversos especialistes.

3) L'**autenticitat** vol dir ser fidel a un mateix. No es tracta de voler impressionar, ni pretendre ser original. L'autenticitat també vol dir anar a les fonts originals i analitzar-ne la informació amb el màxim de cura i respecte.

El tòpic del savi solitari

La figura de l'investigador isolat, obsedit en els seus temes d'interès, és relativament excepcional; i no només en el camp de la comunicació o les ciències socials, sinó en tot l'àmbit científic en general.

4) El **rigor** és una de les exigències bàsiques del treball de recerca des del començament fins al final.

5) La **humilitat**. L'investigador ha de ser molt conscient de les limitacions materials i temporals que condicionen la progressió del treball. El seu treball és sempre una aportació modesta a un treball de caire col·lectiu.

6) La **paciència**. *Fer una recerca* vol dir 'iniciar un procés lent i laboriós'. La paciència, com diu el conegut aforisme, és la mare de la ciència. No es pot intentar cremar etapes. Es tracta d'una carrera de fons (en aquest cas, de poc serveixen les qualitats d'un bon esprintador).

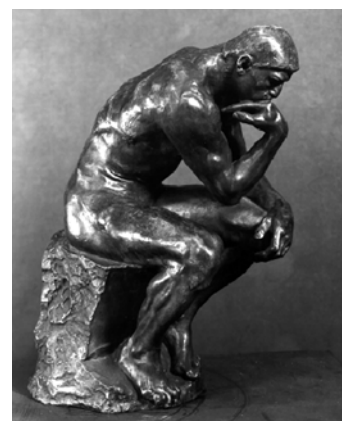
7) Totes les qualitats anteriors no servien si no hi hagués un important component de **creativitat i imaginació**.

1.1. Contra l'automatisme del mètode

Una de les temptacions més grans de tota ciència és renunciar a "pensar-se". És a dir, a no sotmetre's ella mateixa a una reflexió autocrítica que faci transparents els procediments de la seva pròpia pràctica.

S. Cardús

Sovint es manifesta una fe i un temor gairebé reverencials cap a la ciència, actitud que és paradoxalment molt contrària a l'esperit que acompanya el treball científic. Massa sovint fem servir la paraula *ciència* amb una frivolitat i una manca de rigor impròpies del món acadèmic. Parlem de la Ciència (en majúscules) com si fos una sola ciència i un sol mètode de treball científic.

El pensador, de Roden

La ciència ens procura una forma de pensament crític i molt (auto)exigent. Tota ciència progressa en la mesura que és capaç de qüestionar-se permanentment els mateixos punts de partida i plantejar-se reptes nous. Per a garantir la científicitat d'un treball de recerca s'ha de tenir una actitud de vigilància i reserva sobre les veritats i les certeses, que generalment tenen un caire provisional.

La **vigilància epistemològica** és l'actitud que pren el científic en relació amb la seva pràctica investigadora, que consisteix en una atenció incessant i polèmica a les condicions de generació del coneixement científic.

Sovint es parla del mètode científic amb gravetat i solemnitat però amb un profund desconeixement de la seva importància estratègica en l'àmbit de qualsevol recerca. Ja s'ha dit que per raons històriques hi ha hagut una temptativa d'estendre el model epistemològic i els mètodes de recerca propis de les ciències naturals de manera rígida i mecànica a l'àmbit de les ciències huma-

nes. Els científics socials, fascinats per les ciències naturals, van fer seus uns mètodes de recerca més propis de les ciències naturals o de les anomenades *ciències experimentals*.

L'**experiment** en les ciències físiques és un mètode d'investigació pel qual s'observa un procés en què s'introdueixen canvis deliberats i se'n poden mesurar els efectes amb precisió. L'experiment permet a l'investigador controlar tots els factors que podrien afectar el fenomen estudiat. Les ciències socials no tenen –i no poden tenir– un caire experimental, ja que no és possible exercir aquest control sobre tots els factors que incideixen en la realitat social.

La metodologia és molt important, però –com diu irònicament Peter Berger– en la ciència, com en l'amor, l'obsessió pel mètode ens pot portar a la impotència. L'obstinació per les qüestions de mètode pot ser fatal.

Tota operació metodològica s'ha de repensar sistemàticament, ja que hi ha el perill d'aplicar els protocols i els procediments formals de manera rígida i automàtica. El fet de seguir unes pautes metodològiques preestablertes pot tenir avantatges: serveix de pauta i dona confiança psicològica, alhora que els automatismes possibiliten l'economia de la invenció permanent. Però el seguiment d'aquestes pautes metodològiques no pot substituir la invenció.

“L'obediència incondicional a un cos de regles lògiques tendeix a produir un efecte de clausura prematura, en fer desaparèixer l'elasticitat de les definicions.”

R. Quivy; L.V. Campenhoudt (1997)

L'investigador és en aquest sentit com un artesà que controla totes les fases d'un projecte des del principi fins al final. Per això, cal tenir en compte els aspectes següents: l'autor de l'estudi no es pot sentir lligat o encadenat per un mètode estrany i que no controla; una investigació no és millor perquè s'hagin fet servir les tècniques més sofisticades; cal que les tècniques emprades s'aduguin a les característiques del tema d'estudi i als objectius de la recerca.

No podem convertir els preceptes del mètode en receptes de cuina. Com explica R. Quivy, ben sovint les dificultats a l'hora de començar correctament un projecte de recerca provenen del neguit de voler-ho fer massa bé i de voler formular des del primer moment un projecte de recerca de manera absolutament satisfactòria. I això és un error, ja que fer recerca exigeix tenir una gran capacitat de sorpresa. *Fer recerca* vol dir literalment 'que se cerca alguna cosa', mentre que en el nostre àmbit és 'fer camí cap a un coneixement', i com a tal cal assumir la recerca, amb tot el que això comporta de vacil·lació, tempteig i incertesa.

“Método es el camino de la ciencia, que no está trazado de antemano (¿Quién iba a haberlo trazado?) sino que se hace volviendo la vista hacia atrás, reflexionando sobre el método o el camino recorrido, puede considerarse, en sí mismo, la cuestión del método.”

Aranguren (1997). *Ética* (pàg. 18)

No es pot fer de la metodologia un arsenal de tècniques *a priori*. La metodologia té un valor purament instrumental. Per aquest motiu, hem de defugir del que es podria qualificar com una *pràctica científicoritual* buida basada en un conjunt de protocols i carregada de formalismes.

2. La construcció teòrica

La investigació i, per tant, la recerca científica, és una certa manera de situar-se davant la realitat i d'interrogar-se sobre aquesta.

La **mirada del teòric** és essencial, perquè el punt de vista és el que crea l'objecte. L'etimologia ens apropa a un fet que es podria intuir: el teòric és un observador de la realitat.

Theoria

La noció de *theoria* està composta per *thea*, que significa 'digne de ser vist', i *ortho*, 'posar els ulls sobre'. El terme *theoria* significa, doncs, 'posar els ulls sobre alguna cosa digna de ser vista' (José Lorite Mena, 1982).

Tota recerca s'ha de situar en el marc d'una disciplina teòrica. Sense interès no hi ha coneixement. La teoria domina i orienta (hauria de fer-ho!) el treball de recerca en les seves diferents fases. Cal interpretar els fets i les dades obtingudes mitjançant el treball de recerca en el marc de referència teòrica.

El nostre marc teòric és, per tant, el que guia la nostra recerca. Es tracta que això sigui un procés volgut i totalment conscient per part de l'investigador o equip d'investigació. Cal construir, doncs, una teoria de manera explícita. Tota pràctica científica implica formular uns supòsits teòrics basats en una teoria. Si l'estudiós, o qualsevol investigador social, eludeix construir el seu model d'anàlisi a partir d'un problema definit teòricament, és que està dominat per una construcció latent que desconeix i no controla.

La importància del marc teòric

El fet de partir d'un marc teòric general basat en teories estructuralistes i funcionalistes, que conceben els mitjans de comunicació com una mena de corretja de transmissió ideològica del poder polític i que l'oient o el lector són simples receptors passius d'aquestes idees, té clares repercussions metodològiques.

De la mateixa manera, si treballem en màrqueting i publicitat, preguntar-nos d'on partim i quines són les teories que cobreixen el nostre estudi ens farà emprendre un camí metodològic o un altre. Si com en el cas anterior, estem convençuts que les persones són influenciables i totalment manipulables, el camí de la nostra recerca i, fins i tot les tècniques utilitzades, seran totalment diferents de la recerca que començaríem si partíssim d'una idea de persona com un ésser crític, analític, reflexiu i competent.

Activitat

Imagineu dos investigadors que elaboren un estudi de mercat sobre la influència de la publicitat en les marques de determinats productes de consum. Els dos investigadors han agafat tècniques del tot diferents. Creieu que les diferències en les conclusions es deuran més a les diferents tècniques de recollida de dades, o vindrien de dues reflexions i construccions teòriques prèvies al treball de camp totalment oposades?

La recerca científica pressuposa un marc teòric i un coneixement expert del tema. Per tant, l'investigador ha de seguir les pautes que es desprenen d'un sistema conceptual organitzat susceptible d'expressar la lògica que l'investigador considera que presideix el fenomen que estudia.

Conceptualitzar

Conceptualitzar és el procés pel qual intentem produir nocions i conceptes rigorosos per escatir la naturalesa d'algun aspecte de la realitat.

En ciències socials no es pot fer una constatació fecunda sense fer esment d'un marc teòric de referència, per la qual cosa qualsevol proposició s'ha de sotmetre a verificació (no en un sentit positivista). D'altra banda, cal que les proposicions explicatives siguin el producte d'un treball racional basat tant en la lògica com en un sistema conceptual vàlid. Per aquest motiu, els nostres raonaments o argumentacions explicatius o descriptius d'un fenomen ens han de poder donar una visió àmplia i coherent del tema que estudiem.

Sense teoria no és possible ajustar cap eina metodològica a un problema concret, ni tampoc interpretar uns resultats obtinguts de manera adequada.

2.1. La temptació del teoricisme

Ens interessa la teoria que serveix per a apropar-nos a la realitat. La validesa de les suposicions i els enunciats teòrics depèn de la seva capacitat explicativa de fenòmens concrets. Es tracta d'una actitud pragmàtica i sensible als canvis, i per això si una teoria concreta no serveix per a explicar una realitat determinada o ha esdevingut obsoleta, ens hauríem de plantejar deixar-la de banda i cercar altres enfocaments. Hem de tenir present que tant les teories com la realitat que es vol explicar no són una dada immutable: es tracta de fenòmens que evolucionen i es transformen al llarg del temps.

Algunes branques del pensament científic pateixen el problema d'un excés o "hipertròfia" de la teoria i una "atròfia" de la recerca empírica. Sovint l'elaboració teòrica és molt i molt sofisticada, però de caire estèril perquè està molt allunyada de la realitat empírica que es vol interpretar:

"Aquí hay que hablar de lo 'excelso' de estas teorías y de lo 'miserable' de su método de comprobación empírica. Esto es, muchas de estas teorizaciones no pasarán del estatuto de hipótesis teóricas [...] mientras no presenten investigaciones tan sólidas como sus teorizaciones."

Díaz-Salazar (1994, pàg. 98)

Com exposa molt bé Wright Mills a *La imaginació sociològica*, cal defugir la pretensió de construir un discurs científic de caire purament teòric. És important escapar del que podríem anomenar la *temptació teoricista* o, dit en altres paraules, evitar la *teoria suprema*.

Crítica a la teoria suprema

La crítica a la teoria suprema de C.W. Mills va adreçada a l'obra de Talcott Parsons, considerat l'autor més insigne del funcionalisme nord-americà. Segons C.M. Mills, el problema de la teoria suprema és que s'emborratxa de sintaxi i s'oblida de la semàntica:

"Com a teòrics suprems que són, mai no poden baixar de llurs elevades generalitats fins als problemes concrets [...]. El perquè de la Suprema Teoria rau bàsicament en la seva opció d'entrada per un nivell de pensament tan i tan general [o abstracte], que els qui el

practiquen mai no poden lògicament posar-se a observar. Aquesta manca de sensibilitat profunda pels veritables problemes és la que explica l'atmosfera d'irrealitat que traspuen llurs escrits.” (pàg. 43)

Bona part de la pràctica intel·lectual europea està dominada encara avui per “les teories acadèmiques concebudes com la simple compilació escolàstica de teories canòniques” (P. Bourdieu i T. Eagleton, 1991, pàg. 111-121). Som contraris al treball teòric abstracte i que s'allunya de la realitat. Malgrat la importància de la reflexió teòrica, cal escapar de “la institució de la teoria en tant que domini discursiu separat, tancat i autoreferenciat”, allò que Kenneth Burke anomena la *logologia*, o sigui “paraules a propòsit de paraules” (P. Bourdieu i L.J.D. Wacquant, 1994, pàg. 33-34).

En aquest sentit ja hem comentat els intents que s'han dut a terme en les ciències socials per a dotar-les d'un *corpus* teòric semblant a l'aparent solidesa que confereixen els mètodes de les ciències naturals i de la matemàtica. Així, hi ha hagut molts intents d'aplicar la lògica formal axiomàtica al terreny de les ciències socials. No és el moment d'entretenir-se en una discussió epistemològica sobre la validesa o no d'aquest tipus de teories, però sí que podem afirmar que l'aplicació de la lògica formal a l'explicació en ciències socials ofereix uns resultats molt pobres. !

“Tot i que les beceroles de la lògica simbòlica o formal ja es troben clarament prefigurades a l'obra de Leibniz, no és fins l'any 1879 que aquesta disciplina assoleix una identitat definida gràcies a l'axiomatització del càlcul deductiu duta a terme per Frege. Bertrand Russell i A. Whitehead consolidaran i tipificaran conceptualment aquest àmbit del saber amb els tres volums dels *Principia mathematica* (1910-1913). Aquest és, al capdavall, el veritable punt d'inflexió o, si més no, el que afecta més directament la qüestió que tractem. Al llarg del segle XX, la lògica formal experimentarà aportacions molt variades, sempre a mig camí entre la filosofia i la matemàtica, que n'eixamplaran enormement els objectius i expectatives inicials. La majoria d'aquestes aportacions, però, tenen una característica comuna: la insistència a reduir la noció d'*argumentació* a la noció de *deducció demostrativa*. Aquesta restricció té un vessant innegablement positiu: la possibilitat de crear sistemes formals axiomàtics d'una gran operativitat tècnica que ara mateix són la base de la informàtica, per exemple; i un altre de molt negatiu: l'absoluta desatenció a l'argumentació dialògica convencional i, en conseqüència, a qualsevol espai d'intersecció entre comunicació i raonament. El model epistemològic en què es basa aquesta actitud restrictiva, històricament recent, es pot considerar, sense por d'exagerar, exhaurit. La necessitat d'una veritable teoria de l'argumentació és òbvia, i no requereix cap altra consideració subsidiària. Bones o dolentes, les grans decisions que mouen el món no tenen absolutament res a veure amb les estipulacions formals del càlcul deductiu i molt, en canvi, amb la comunicació efectiva d'arguments versemblants.”

F. Sáez. *Comunicació i argumentació* (pàg. 12)

Algunes branques del coneixement científic que ha assolit una notable maduresa han sabut conciliar la profunditat teòrica amb l'exigència i el rigor demostrats en les investigacions empíriques. Una disciplina científica només pot progressar quan aquests dues dimensions avancen paral·lelament i de manera harmònica.

Gottfried Wilhelm Leibniz

3. Tres moments crucials del procés de recerca

El mètode és el camí que hem de seguir –o una manera ordenada de procedir– per arribar a un fi. En iniciar el procés de recerca hem de començar a elaborar el marc teòric que ha d'orientar els nostres passos i, alhora, hem d'intentar ser fidels i no perdre mai de vista els objectius assenyalats.

Per a assolir aquests objectius és vàlid usar els mètodes i les tècniques tant de caire qualitatiu com de caire quantitatiu. L'elecció del mètode depèn, lògicament, de la naturalesa del fenomen que es vol investigar i de l'orientació teòrica que hem triat. L'investigador ha de controlar totes les fases d'un estudi i no pot aplicar una tècnica de manera automàtica.

A continuació proposarem de manera analítica quins serien els moments d'aquesta recerca.

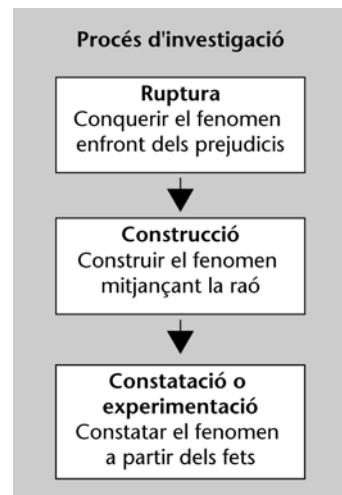
Hem de tenir presents els tres moments crucials, **ruptura**, **construcció** i **constatació**, els exposem per separat per a facilitar-ne la comprensió. En la vida real, un investigador no els ha de veure com a compartiments estancs, sinó que sovint formen part d'un procés paral·lel de la investigació.

Aquesta idea, basada en Gaston Bachelard, és l'eix vertebrador de l'obra de Bourdieu, Chamboredon i Passeron a *Le métier de sociologue*. Aquests autors parlen d'un procés en tres actes, l'ordre dels quals cal que sigui respectat: són, respectivament, la ruptura, la construcció i la constatació. És el que anomenen **jerarquia dels actes epistemològics**.

En altres paraules, en tota investigació s'ha de tenir clar d'on partim; és a dir, què sabem del tema des del punt de vista teòric. D'altra banda, hem d'intentar acostar-nos-hi fugint de les nocions i els prejudicis que estan presents a la nostra vida quotidiana. Després cal que hi donem una perspectiva teòrica i l'emmarquem dins del coneixement teòric que nosaltres dissenyem.

Construir teòricament significa que hem de saber construir un **model d'anàlisi**, que evidentment es troba dins d'un **paradigma** determinat. Per acabar, haurem de constatar amb la realitat les nostres hipòtesis o els nostres objectius.

Vegeu els mètodes i les tècniques d'investigació que s'expliquen en el mòdul "Tècniques d'investigació en comunicació" d'aquesta assignatura.

3.1. La ruptura epistemològica

*El ignorante no acepta las palabras de la ciencia
si no le dices primero lo que se halla en su corazón*

Sir Francis Bacon (1620)

Sir Francis Bacon

El nostre escàs bagatge teòric en ciències socials o la manca d'un coneixement profund del tema comporta múltiples paranys, ja que les idees que tenim es basen en molt bona part en les aparences immediates o en nocions preconcebudes. Per a vèncer els prejudicis és important fer la ruptura epistemològica.

Tres exemples històrics

A l'edat mitjana es creia que la Terra era plana i era el centre de l'Univers. Aquesta concepció geocèntrica, basada en una percepció òptica enganyosa, la compartien la gent del poble, els savis i els sacerdots. Tothom creia aquesta certesa, però un bon dia es va estroncar. La descoberta d'Amèrica i algunes observacions astronòmiques posteriors van ajudar a superar aquesta concepció equivocada que havia persistit durant segles.

En l'època actual, algunes informacions periodístiques tendeixen a relacionar la immigració i la delinqüència; fins i tot el Govern espanyol ha alimentat aquesta confusió. Malgrat això, els experts han constatat que la major part dels immigrants no tenen cap relació amb la delinqüència.

Altres estudis que també participen dels prejudicis en les seves anàlisis són aquells que plantegen una relació causal i directa entre els films o programes violents de televisió amb un comportament social violent.

La ruptura epistemològica comporta desconfiar de les falses evidències que creen en nosaltres la il·lusió enganyosa de comprendre la realitat de manera espontània i immediata.

Ruptura epistemològica

La ruptura epistemològica és un trencament de les evidències col·lectives que constitueixen el món implícit, necessari per a construir el discurs científic. Aquesta separació de les prenocions de la vida quotidiana s'aconsegueix amb tècniques com la crítica lògica de les nocions, les proves estadístiques i, sobretot, amb la utilització d'un llenguatge rigorós i específic construït a partir de la tradició teòrica de la disciplina.

Aquest moment de ruptura és tan important perquè consisteix precisament a trencar amb els prejudicis i les idees tòpiques que creen en nosaltres la il·lusió falsa d'entendre les coses. La ruptura és, en aquest sentit, el primer acte constitutiu del procés científic.

Activitat

Estudieu les afirmacions següents i expliqueu si són certes o falses:

- L'amor romàntic està en totes les societats humanes en estreta connexió amb el matrimoni.
- La nostra societat és cada vegada més violenta.
- La difusió dels ordinadors i l'automatització de la producció industrial reduiran la jornada laboral.
- Com més alt nivell d'estudis, més difícil trobar feina.
- L'actual increment de la taxa d'atur és atribuïble a l'arribada de persones immigrants.

Solució: cap d'aquestes afirmacions no es pot considerar vàlida des d'un punt de vista científic. Es tracta de frases tòpiques i superficials que caldria matisar.

3.2. Construcció del model d'anàlisi, constatació empírica i anàlisi de les informacions

El procés de ruptura només es pot efectuar a partir de la referència a un marc teòric. En ciències socials no es pot aconseguir mai una constatació fecunda sense la construcció prèvia d'un marc teòric de referència. No es pot sotmetre a verificació una proposició qualsevol: cal que les proposicions explicatives siguin el producte d'un treball racional basat tant en la lògica com en un sistema conceptual vàlid.

La **teoria** és molt important. Cal la creació d'un sistema conceptual organitzat, susceptible d'expressar la lògica que l'investigador considera que presideix el fenomen que estudia. Sense aquesta **construcció teòrica** no hi hauria cap experimentació vàlida possible.

El **coneixement científic** i la **recerca científica** es basen en l'observació. La validesa de les suposicions i els enunciats teòrics depèn de la seva base empírica. Una proposició és de caràcter científic en la mesura que és susceptible de verificació a partir de les informacions aconseguides i que fan referència a una realitat concreta.

Anomenarem aquesta verificació dels fets **constatació**, i correspon al tercer acte del procés.

Les constatacions empíriques ens fan evident que no podem generalitzar i fer servir proposicions massa tòpiques i que no donen una explicació rigorosa de la realitat.

El perill dels tòpics

A partir de constatacions empíriques conclourem que l'amor romàntic en connexió amb el matrimoni és un fenomen cultural molt focalitzat en una època molt concreta en el conjunt de la història de les societats humanes.

El mateix passa quan analitzem que el nombre de guerres o morts violentes ha estat molt superior en altres èpoques, o quan observem que l'automatització a partir de les noves tecnologies de la informació i la comunicació ens ha fet canviar el model d'organització del treball, però això no porta necessàriament a una reducció de la jornada laboral.

Activitat

Quines constatacions empíriques faríeu servir per a rebatre les dues informacions següents?

- Com més alt nivell d'estudis, més difícil trobar feina.
- L'actual increment de la taxa d'atur és atribuïble a l'arribada de persones immigrants.

Un exemple històric

En el moment que es va descartar la idea que la Terra era plana, les demostracions de Copèrnic van constatar que la Terra era rodona i girava en l'òrbita solar. Això va obligar a construir una nova concepció del cosmos.

Vegeu l'activitat del final del subapartat 3.1 d'aquest mòdul.

3.3. Selecció del tema i estat de la qüestió

Tradicionalment s'ha pensat que el que mou les ciències és la idea de *progrés*. Des del Renaixement, els conceptes *progrés* i *ciència* han evolucionat en paral·lel en el pensament de la humanitat.

Les ciències socials del segle XXI no poden plantejar-se el seu objecte d'estudi fora del context de la societat de la informació, basada en el desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació. Les ciències naturals, les tecnologies i les ciències socials conflueixen cada vegada més en un procés d'interacció sense precedents en la història de la ciència.

Hi ha una relació directa entre *investigació* i *innovació*. Un dels criteris més adients de selecció d'un tema d'estudi serà la possibilitat d'obtenir propostes innovadores. La nostra aportació a l'estudi d'un camp concret es basa en un profund coneixement de la tradició de recerca i en un cert atreviment per a tractar temes nous o abordar els clàssics des d'una nova perspectiva.

Els reptes que se'ns plantegen a les persones que fem investigació són diversos. És evident que se'ns ha creat la necessitat de conèixer a fons el context en què vivim i que dóna sentit a la nostra existència. Altres investigacions de caire aplicat es plantegen que no és important només conèixer, sinó aplicar aquest coneixement per a la transformació de diferents realitats.

En aquest estudi de l'estat de la qüestió podem trobar alguna de les situacions següents:

- a) Que el tema no hagi estat estudiat. Ha de ser, doncs, abordat des de les teories més recents sobre el tema i que defineixen el nostre marc teòric.
- b) Que hagi estat estudiat parcialment, o que hi hagi llacunes en els estudis que se n'han fet i en el coneixement que se'n té. Aquestes llacunes s'han d'abordar des d'una òptica molt actual.
- c) Que hi hagi molts estudis i molta bibliografia sobre el tema, però que les teories socials més recents i el nostre marc teòric argumentin i defensin una visió nova. En aquest cas, abordaríem temes ja tractats però des d'una perspectiva diferent.

En el cas que treballem un tema després d'haver situat l'estat de la qüestió, haurem creat les condicions per al següent:

- a) Contextualitzar el nostre treball en el marc dels estudis més actuals i recents que hi ha sobre el tema.

b) Referenciar els treballs anteriors que coincideixin amb el mateix tema per establir la solució de continuïtat que significarà la nostra aportació.

c) Descobrir si hi ha cap polèmica important entorn del problema que volem analitzar amb el nostre treball d'investigació. Si coneixem cap debat important entorn del nostre tema d'estudi és important posicionar-nos-hi. Hem de partir de la idea que mai treballem aïlladament i que les aportacions al debat que es facin per mitjà de la comunitat científica internacional són imprescindibles per a un autèntic avenç qualitatiu en el camp de les ciències socials.

En qualsevol cas, és imprescindible dur a terme una revisió bibliogràfica que ens permeti de conèixer l'estat de la qüestió (tant dels estudis previs sobre el tema com del debat dins de la comunitat científica internacional) amb l'objectiu que l'estudi que proposem no sigui, per una banda, una repetició d'alguna cosa ja estudiada, sinó que hi aprofundeixi i faci noves aportacions a la comunitat científica, ni tampoc, per una altra banda, una repetició d'alguna cosa que ja s'ha demostrat que és errònia. Fer aquesta revisió bibliogràfica ens permetrà ampliar el treball de camp.

Estat de la qüestió

Quan ens proposem investigar un tema, és molt important fer un estudi de l'estat de la qüestió, ja que és necessari fer una revisió de les evidències existents sobre el problema que s'ha identificat com a objecte d'estudi.

Cal esbrinar:

- Quines investigacions s'han fet sobre el tema, quin enfocament s'hi ha donat, quina metodologia s'ha triat i quines són les principals aportacions.
- Què diuen les teories actuals sobre el tema.

Per a situar l'estat de la qüestió, hem de consultar totes les fonts possibles, no només les clàssiques, basades sobretot en documentació impresa i/o arxius, sinó també les que trobem a Internet. També és imprescindible poder consultar les diferents bases de dades que es relacionin d'alguna manera amb l'objecte d'estudi proposat.

El rigor és una de les principals exigències del treball de recerca. Per aquesta raó, sempre que sigui possible, s'ha de recórrer a les fonts primàries i, d'altra banda, les dades sempre es ressenyaran i s'especificarà si s'han obtingut a partir de fonts primàries o de fonts secundàries.

4. Les etapes del procés de recerca

Explicar el procés de la investigació científica consisteix a descriure els principis fonamentals que caldrà aplicar en qualsevol treball de recerca.

“En aquest manual presentarem aquests principis del procés de la investigació científica en ciències socials en set etapes successives. Per a cadascuna de les etapes descriurem les operacions que cal realitzar per accedir a l'etapa següent, i per progressar així d'un acte a l'altre. Podríem dir, doncs, que el manual es presenta com una obra de teatre clàssica, en tres actes i set quadres.”

R. Quivy (1997, pàg. 22).

Si posem l'èmfasi en el conjunt del procés, més que no pas en els mètodes concrets, és perquè volem donar a les nostres observacions un abast general, susceptible d'aplicació a tota mena de treballs de recerca en ciències socials.

Per raons de claredat i rigor exposem a continuació les set etapes del procés de recerca de manera ordenada i seqüencial. Tanmateix, a la pràctica, la recerca també implica la possibilitat de rectificar o corregir alguns passos. El treball de recerca, més que avançar de manera ordenada i seqüencial, comporta un procés que avança en espiral; això vol dir que sovint s'ha de repensar tot el procés i s'han de reformular alguns aspectes essencials.

4.1. La pregunta inicial

També el viatge més llarg comença amb un primer pas

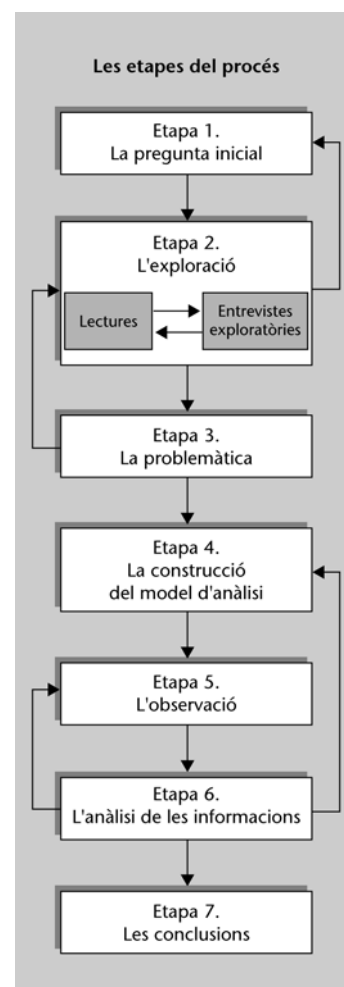
Proverbi xinès

El primer problema que es planteja a l'investigador és, senzillament, saber com posar-s'hi. Perquè no és fàcil, en efecte, arribar a traduir en un projecte operatiu de recerca allò que habitualment es presenta com un centre d'interès o com una preocupació relativament difusa.

Ben sovint els problemes i les dificultats a l'hora de començar satisfactòriament un treball provenen del desig o l'afany de voler-ho fer massa bé, i per a formular des del primer moment un projecte de recerca com una realitat completament acabada i correcta. Però això no és així, ja que, com diu Quivy, *fer una recerca* vol dir literalment 'cercar alguna cosa'; en el nostre àmbit és 'fer camí cap a un coneixement'.

La millor manera de començar un treball de recerca social consisteix a procurar enunciar el projecte de recerca en forma de pregunta: una pregunta inicial a partir de la qual l'investigador intenta expressar amb la màxima precisió què és allò que vol saber, entendre i explicar.

En aquest apartat i fins al final del mòdul, seguirem amb tanta concisió com ens sigui possible les orientacions del *Manual de recerca en ciències socials* d'R. Quivy.

Font: R. Quivy. *Manual de recerca en ciències socials* (pàg. 28).

La **pregunta inicial** ha de servir de primer fil conductor de la recerca. Es tracta d'agafar com més aviat millor un fil conductor inicial i molt clar, que permeti posar ràpidament en marxa el treball, tot i estructurar-lo de manera coherent.

Per a acomplir satisfactòriament les funcions que cal esperar de la pregunta inicial, ha de reunir unes qualitats: d'entrada, la pregunta ha de ser clara i pertinent. Alhora, ha de ser una pregunta assequible, que l'investigador ha de poder abordar amb els seus mitjans. Per això és fonamental saber circumscriure l'objecte d'estudi en el temps i en l'espai per acotar-ne la recerca.

La utilitat de la traducció d'un projecte de recerca en una pregunta inicial depèn de la manera de formular-la. Saber-la formular correctament no sempre és senzill, ja que una bona pregunta inicial ha de satisfer diverses condicions.

La importància de les preguntes epistemològiques

Per a l'epistemologia europea, la capacitat de formular correctament les preguntes serà autènticament crucial per arribar a culminar amb èxit el desafiament que suposa la voluntat de saber. Això és així perquè la tradició filosòfica europea ha partit de la convicció o, potser més ben dit del supòsit, que el coneixement de la veritat vindrà donat en la "forma" de la resposta a una pregunta. Per això, el primer gest del pensament és aquell que va dirigit a la formulació d'una pregunta. Deia Aristòtil en els seus analítics que "hi ha tantes coses que sabem com preguntes som capaços de fer-nos".

Des dels inicis de la filosofia grega hem confiat que la forma pròpia del saber és la resposta. Per això, el primer gest del pensament és la pregunta. La pregunta mediatitza el saber. I és per això mateix que el pensament es troba íntimament vinculat amb una concepció lògica de la realitat, perquè la confiança en la pregunta equival a la confiança en el llenguatge.

Ignasi Boada (2002). *Notes de classe d'epistemologia*.

La violència en la mirada (I): estudi sobre infància, violència i televisió

La major part de la recerca especialitzada s'ha plantejat quina incidència té la presència d'imatges o escenes violentes als espais de ficció en el públic que hi està exposat. Es considera que els infants són un públic especialment sensible i vulnerable. Aquests tipus de recerca respon a una preocupació i una inquietud socials i polítiques (sobretot per part dels pares i els mestres).

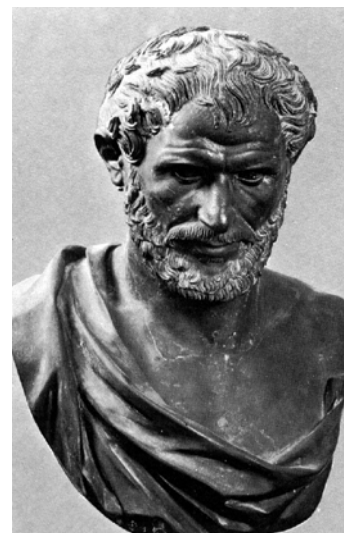
La pregunta és quina incidència té la televisió (les imatges violentes de televisió) en els infants? Aquesta és la qüestió recurrent que intenta respondre la major part de la recerca especialitzada (però que al nostre entendre està mal plantejada).

La nostra recerca pretenia, en canvi, donar la volta a la qüestió i formular la pregunta en uns altres termes:

- 1) Quin ús de la televisió fan els infants?
- 2) Quin tipus de lectura de les imatges de violència fan?

Un estudi d'aquestes característiques té per objectiu fer una aproximació als costums, els usos televisius i les formes de consum de programes de televisió i avaluar les consideracions sobre la violència dels nois i les noies entre els set i els dotze anys de diferents extraccions economicosocials de la ciutat de Barcelona.

En segon lloc, un treball d'aquestes característiques ha de permetre fer una aproximació qualitativa sobre la percepció efectiva que els infants i els joves preadolescents tenen dels diversos tipus de violència present en els programes de ficció televisiva.

Aristòtil

4.2. La fase exploratòria

La pregunta inicial ens ha d'ajudar a progressar en les **lectures** i en les **entrevistes exploratòries**. I com més clara i precisa sigui aquesta “guia”, més progressarà l'investigador.

En iniciar una recerca volem anar més enllà de les visions tòpiques i superficials que hi ha sobre el tema. D'altra banda, no ens podem conformar amb les “interpretacions oficials”, que contribueixen a reproduir l'ordre ja establert, per tal de fer aparèixer significacions noves dels fenòmens que s'estudien, més aclaridores i més profundes.

No podem aprendre a fer recerca social només a partir d'estudiar tècniques d'investigació, sinó que també cal endinsar-se en les teories, llegir i rellegir algunes investigacions exemplars en el nostre àmbit de treball. D'altra banda, cal adquirir l'hàbit de la **reflexió** abans de llençar-se a recollir dades, per molt refinades que siguin les tècniques d'anàlisi.

Es pot ser un bon pensador i un mal investigador, però en ciències socials no hi ha un sol investigador que no sigui alhora un pensador.

Hi ha una exigència inicial de situar clarament el treball propi en relació amb uns marcs conceptuals ja coneguts.

4.2.1. Les lectures

L'estudiant que comença una memòria o una tesina no disposa gairebé mai del temps que caldria per a afrontar la lectura d'unes quantes dotzenes de llibres diferents. D'altra banda, el que mai no s'ha de fer és llegir i llegir sense una idea clara del que es busca. Què cal fer, aleshores?

Concretament, es tracta de seleccionar amb molta cura un mínim de lectures imprescindibles i d'organitzar-se per a treure'n el màxim profit, i això vol dir un mètode de treball ben pensat. Es tracta, doncs, de fer un **pla de lectura** que sigui realista i profitós.

Les lectures preparatòries serveixen per a informar-se de les investigacions fetes sobre el tema i ajuden a triar la perspectiva pertinent. Això és important perquè cal conèixer l'**estat de la qüestió*** i situar en el marc d'aquestes contribucions la nova aportació que es pensa fer.

* En anglès, *the state of the art*.

Una cosa és llegir un text, i una altra cosa és entendre'l i copsar els seus elements essencials. És important fer un bon resum. La qualitat d'un resum està directament relacionada amb la qualitat de la lectura que l'ha precedit.

La selecció de les lectures s'ha de fer d'acord amb criteris concrets:

a) Relació amb la pregunta inicial. Les lectures han de servir per a poder respondre la pregunta inicial.

b) Volum raonable. El pla de lectura ha de ser realista i viable. La tria de les lectures s'ha de fer amb molta cura perquè, sigui quin sigui el tipus i el gruix del treball, un investigador no disposa mai d'un temps il·limitat per a llegir.

c) Diversitat de plantejaments sobre un mateix tema. Hem de conèixer i tenir present les diverses perspectives existents.

d) Hem de disposar de pauses dedicades a la **reflexió personal** i a la **discussió**.

4.2.2. L'entrevista exploratòria

És important deixar-se aconsellar per especialistes que coneguin a fons l'àmbit de recerca: investigadors, professors, responsables d'organitzacions, etc. En aquest sentit pot ser molt interessant fer entrevistes exploratòries. Aquesta fase exploratòria és crucial, ja que ens ha de permetre conèixer l'estat actual de la recerca o l'estat de la qüestió.

En aquesta fase l'investigador s'adona de certes dimensions del problema que no hauria sabut descobrir a partir de la seva experiència personal i de les lectures. Cal que les entrevistes exploratòries siguin molt obertes i lliures (semi-dirigides), perquè no es tracta de confirmar les idees preconcebudes de l'investigador, sinó que de descobrir noves idees.

L'investigador ha de buscar tres tipus d'interlocutors:

- Els especialistes del tema que estudia.
- Els testimonis privilegiats.
- Algunes persones directament afectades per la qüestió.

L'entrevista exploratòria ens ha de servir per a estalviar temps i energies a l'hora de les lectures, de la construcció de les hipòtesis i de l'observació.

Les **entrevistes exploratòries** serveixen per a trobar idees, pistes de reflexió i hipòtesis de treball, i no pas per a verificar unes hipòtesis prèvies. És vital que les entrevistes s'acompanyin de lectures, i viceversa, ja que la problemàtica de la recerca ha de sorgir d'aquesta interacció mútua.

Les entrevistes exploratòries

1. Les entrevistes exploratòries han d'ajudar a construir la problemàtica de la investigació.
 2. Les lectures i entrevistes són complementàries i s'enriqueixen recíprocament. Les lectures proporcionen un marc de referència per a les entrevistes i les entrevistes ens poden confirmar la pertinència d'aquest marc. Les entrevistes exploratòries ens han de servir per a estalviar temps i energies a l'hora de les lectures, de la construcció de les hipòtesis i de l'observació. D'altra banda, són un complement utilíssim de les lectures, ja que fan que l'investigador s'adoni de certes dimensions del problema que no hauria sabut descobrir a partir de la seva experiència personal i de les lectures.
 3. La funció principal de les entrevistes exploratòries consisteix a fer emergir certes dimensions del fenomen que a l'investigador no se li hauria acudit de tenir en compte, amb la qual cosa completa les pistes de treball proporcionades per les lectures. Per això és tan important que l'entrevista es desenvolupi de manera molt **oberta i flexible** i que l'investigador procuri no formular preguntes massa concretes.
 4. Per a fer-ho possible, les entrevistes exploratòries han de ser molt obertes i lliures (**semidirigides**), ja que no tenen la finalitat de confirmar les idees preconcebudes de l'investigador, sinó que volen descobrir idees noves.
 5. L'investigador ha de buscar tres tipus d'interlocutors: els especialistes del tema que estudia, els testimonis privilegiats i algunes persones directament afectades per la qüestió.
 6. L'explotació de les entrevistes pot fer-se prenent directament el contingut com a font d'informació, o bé descodificant-lo com un procés en el decurs del qual l'interlocutor expressa la seva veritat personal en un àmbit més profund que el que es fa immediatament perceptible.
 7. Les entrevistes exploratòries acostumen a anar acompanyades d'altres mètodes complementaris, com ara l'observació i l'anàlisi de documents.
-

4.3. La problemàtica

La tercera fase té una importància crucial dins el procés de recerca. Un mateix tema es pot abordar des de diversos angles o perspectives.

La **problemàtica** és l'enfocament o la perspectiva teòrica que es decideix adoptar per a tractar el problema plantejat per la pregunta inicial. És una forma d'interrogar els fenòmens que s'estudien. Construir la mateixa problemàtica equival a contestar la qüestió de quina manera o des de quina perspectiva abordarem aquest fenomen.

Com ja s'ha dit, l'exploració bibliogràfica ens permet conèixer la literatura sobre el tema i les diferents perspectives i les diverses maneres d'abordar-lo. Nosaltres creiem que cal triar i explicitar la mateixa problemàtica. *Triar* significa adoptar un marc teòric adequat al problema, que s'és capaç de dominar satisfactòriament.

Per a explicitar la problemàtica, s'ha de redefinir el tema o l'objecte de la recerca, precisar l'enfocament des del qual es vol abordar i reformular la pregunta inicial de tal manera que esdevingui la pregunta central de la recerca. Alhora es descriu l'orientació teòrica escollida i s'adapta d'acord amb l'objecte d'estudi per a obtenir un sistema conceptual d'organització adient.

La formulació de la pregunta inicial, les lectures i entrevistes exploratòries i la problematització constitueixen, de fet, els ingredients complementaris d'un procés en espiral en el qual s'efectua la ruptura i s'elaboren els fonaments del model d'anàlisi que haurà de fer operativa la perspectiva escollida.

La violència en la mirada (II)

A “La violència en la mirada” ja assenyalàvem la necessitat de potenciar un tipus d'investigació sobre la violència a la televisió contextualitzada en el nostre àmbit sociocultural.

La recerca especialitzada ha tingut una concepció molt pobra de l'home concebut com a ésser passiu i objecte de manipulació. Es tracta d'una tradició de recerca molt obsessionada per trobar proves o cercar evidències que la televisió és perjudicial i que les imatges de la violència a la televisió tenen un efecte pervers sobre la població i especialment sobre els infants. Es tracta d'una visió carregada de mites.

Per això hem proposat un tipus de recerca que trenqui amb aquesta visió simplista i apocalíptica. Al nostre entendre no ens podem limitar a fer un estudi del mitjà televisiu ni dels continguts de violència de la programació, sinó que hem proposat un tipus d'anàlisi molt sensible al protagonisme i a la responsabilitat dels espectadors en l'ús de la televisió i en la recepció dels missatges televisius.

Nosaltres proposem fer el pas de l'anàlisi del contingut a l'anàlisi de la recepció. Sabem que és un enfocament parcial. Per això creiem necessari –tenint en compte la sensibilitat i la percepció dels espectadors– redefinir la noció de violència a la televisió per atorgar-hi una significació adequada al moment actual. D'aquestes premisses neix aquest estudi en el qual s'entén l'espectador infantil com un interlocutor vàlid i protagonista en la construcció de significats.

Vegeu l'exemple d'estudi de la violència i la televisió “La violència en la mirada” en el subapartat 4.1 d'aquest mòdul.

4.4. La construcció del model d'anàlisi

El model d'anàlisi, tal com diu Quivy, constitueix la prolongació natural de la problemàtica, i articula de manera operativa les idees, les pistes i els punts de referència que finalment hauran de presidir el treball d'observació i d'anàlisi.

El model l'integren un conjunt de conceptes i d'hipòtesis ben trenats entre si, que configuren un marc d'anàlisi coherent. La **conceptualització**, o construcció dels conceptes, és una construcció abstracta que pretén donar compte de la realitat.

En construir un model d'anàlisi no cal fixar-se necessàriament en tots els aspectes de la realitat estudiada, sinó que cal triar aquells que expressen els trets essencials des del punt de vista de l'investigador. Per tant, es tracta d'una construcció que és alhora una selecció.

La construcció d'un concepte consisteix, per tant, a precisar les seves dimensions constitutives i els indicadors a partir dels quals es mesuraran aquestes dimensions. Es pot distingir entre els **conceptes operatius aïllats**, construïts empíricament a partir d'observacions directes o d'un recull d'informacions, i els **conceptes sistemàtics**, construïts per raonament abstracte i caracteritzats, en principi, per una ruptura més radical amb els prejudicis i la falsa il·lusió de la transparència.

Per a poder sotmetre una hipòtesi a aquesta verificació empírica, cal que sigui falsable (hi ha la possibilitat que sigui falsa). Això vol dir, en primer lloc, que s'ha de poder verificar repetidament –per tant, ha de posseir un caràcter de ge-

neralitat-; i en segon lloc, ha d'admetre uns enunciats alternatius teòricament susceptibles de verificació.

Una **hipòtesi** és una proposició que enuncia una relació entre dos elements, que poden ser conceptes o bé fenòmens. És una proposició provisional, una presumpció que caldrà verificar. Per consegüent, en una etapa ulterior de la recerca caldrà contrastar-la amb les dades de l'observació.

Tanmateix, en les nostres investigacions no hem d'enfocar necessàriament el nostre estudi amb la formulació d'hipòtesis. Dins de l'àmbit de les ciències socials també s'accepta l'establiment d'objectius d'investigació o de *questions re-search*.

4.5. L'observació

La cinquena etapa, relativa a l'observació, inclou el conjunt de les operacions per les quals el model d'anàlisi es contrasta amb dades observables.

Com explica Quivy, en el decurs d'aquesta etapa s'apleguen moltes informacions que més endavant s'analitzaran de manera sistemàtica.

La feina que cal dur a terme durant aquesta etapa d'observació es pot resumir en la resposta a aquestes tres preguntes:

a) Què cal observar? Les dades que s'han de recollir són aquelles que resultaran d'utilitat per a la verificació de les hipòtesis. Estan determinades pels indicadors de les variables, i les anomenem **dades pertinents**.

b) Qui cal observar? Es tracta de circumscriure el camp de les anàlisis empíriques, tant des del punt de vista de l'espai geogràfic i social com des del punt de vista del temps. Segons els casos, l'investigador podrà estudiar tot el conjunt de la població considerada o bé una mostra representativa o significativa d'aquesta població.

c) Com cal observar? Aquesta tercera pregunta es refereix als instruments de l'observació i a la recollida de les dades pròpiament dita.

L'observació comporta, de fet, tres operacions:

1) Dissenyar l'instrument susceptible de proporcionar les informacions adequades i necessàries per a verificar les hipòtesis com per exemple, un qüestionari d'enquesta, un guió d'entrevista o un esquema d'observació directa.

2) Provar l'instrument d'observació abans d'utilitzar-lo sistemàticament, per garantir que sigui prou adequat i precís.

3) Aplicar-lo per procedir a la recollida de les dades pertinents.

En el procés d'observació és tan important recollir unes informacions que donin compte del concepte a partir dels indicadors com obtenir-les de manera que més tard puguin ser tractades amb vista a la verificació de les hipòtesis. Això vol dir que és indispensable una feina de previsió: des del mateix moment en què s'elabora l'instrument d'observació, cal preveure quin tipus d'informacions ens proporcionarà i quin tipus d'anàlisi se'n podrà fer. La tria entre els diferents mètodes de recull de dades depèn de les hipòtesis de treball i de la definició de les dades pertinents que se'n deriva. A més, cal tenir en compte els requisits necessaris per a una correcta aplicació de cada mètode.

La violència en la mirada (III)

L'estudi de la violència a la televisió és un tema complex i difícil que reclama una estratègia metodològica més sofisticada del que s'estila en la major part d'estudis sobre els continguts.

Per aquest motiu, els mètodes de recerca que hem emprat combinen les eines quantitatives i les eines qualitatives, fa possible la descripció i l'anàlisi dels usos socials de la televisió en l'àmbit familiar i permet aprofundir en el coneixement de la percepció de la violència a la televisió per part del públic infantil.

Per això s'han seleccionat cinc centres públics d'ensenyament primari, ubicats en diverses zones de la ciutat de Barcelona, i s'han escollit alumnes entre els set i els dotze anys. En l'aproximació quantitativa s'ha fet una enquesta a quatre-cents quaranta-cinc individus mitjançant un qüestionari. En l'apropament qualitatiu s'han establert vuit grups de discussió (*focus group*).

Vegeu l'exemple d'estudi de la violència i la televisió "La violència en la mirada" en el subapartat 4.1 d'aquest mòdul.

4.6. L'anàlisi de les informacions

L'anàlisi de les informacions és l'etapa del tractament de la informació obtinguda mitjançant l'observació, a fi de presentar-la de manera que els resultats observats es puguin comparar amb els resultats previstos en les hipòtesis.

Quan es tracta d'una anàlisi de dades quantitatives, aquesta etapa inclou tres operacions:*

1) La primera operació consisteix a descriure les dades. Això equival, d'una banda, a presentar-les (agregades o no) de la manera exigida per les variables implicades en les hipòtesis i, d'altra banda, a presentar-les de tal manera que la descripció en posi de manifest les característiques.

2) La segona operació consisteix a mesurar les relacions entre les variables, d'acord amb les previsions fetes en les hipòtesis.

* Aquests principis són en molt bona part aplicables a altres mètodes.

3) La tercera operació consisteix a comparar les relacions observades amb les relacions teòricament previstes en les hipòtesis, i a mesurar la desviació entre les unes i les altres.

Si la desviació és nul·la o molt escassa, es podrà parlar d'una confirmació de la hipòtesi; altrament, caldrà analitzar per què s'ha produït aquesta desviació i treure'n conclusions.

Els principals mètodes d'anàlisi de les informacions són l'anàlisi estadística de les dades i l'anàlisi de contingut. La investigació sobre el terreny constitueix un exemple d'aplicació complementària de diversos mètodes d'observació i d'anàlisi de les informacions.

4.7. Conclusions i presentació de resultats

En l'apartat de conclusions es fa un breu resum de tot el procés de treball i es destaquen els principals resultats assolits.

Es tracta de fer un balanç de tota la feina feta. Això comporta, d'una banda, assenyalar les dificultats o limitacions que ha presentat el treball i, de l'altra, exposar de manera clara i concisa les novetats i les principals aportacions que s'han fet en aquest àmbit d'estudi.

Al mateix temps s'han d'obrir nous interrogants i suggerir camins nous per a la investigació del futur.

Glossari

conceptualització *f* Procés pel qual s'intenten generar nocions i conceptes rigorosos per escatir la natura d'algun aspecte de la realitat. Forma part de l'epistemologia de les ciències socials.

hipòtesi *f* Proposició que enuncia una relació entre dos elements, que poden ser conceptes o bé fenòmens. És una proposició provisional, una presumpció que caldrà verificar. Per consegüent, en una etapa ulterior de la recerca caldrà contrastar-la amb les dades de l'observació.

metodologia *f* Estudi sistemàtic dels mètodes emprats per una ciència en la investigació de la realitat. Una accepció més corrent, que respon a l'existència de la multiplicitat de mètodes de recerca, és el conjunt de mètodes que fa servir una ciència. La metodologia és una especialitat de la lògica que té per objecte l'estudi sistemàtic dels mètodes emprats per una ciència en la seva investigació de la realitat.

reduccionisme *m* Tècnica conceptual que consisteix a reduir la perspectiva global de la societat a un sol punt de mira, com si des d'aquest punt es pogués obtenir una idea global.

reflexivitat *f* Consciència que es té que tota forma de coneixement –fins i tot la sociologia– està condicionada per unes determinades circumstàncies històriques i socials. El coneixement és un producte social. La sociologia del coneixement estudia precisament les condicions socials del saber.

ruptura epistemològica *f* Trencament de les evidències col·lectives que constitueixen el món implícit, necessària per a construir el discurs científic. Aquesta separació de les prenoçions de la vida quotidiana s'aconsegueix amb tècniques com la crítica lògica de les nocions, les proves estadístiques i, sobretot, amb la utilització d'un llenguatge sociològic propi construït a partir de la tradició teòrica de la disciplina.

vigilància epistemològica *f* Actitud que pren el científic en relació amb la seva pràctica investigadora, i que consisteix en una atenció incessant i polèmica sobre les condicions de producció del coneixement científic.

Bibliografia

Cardús, S. (coord.) (1999). *La mirada del sociòleg*. Barcelona: Editorial UOC / Proa.

Quivy, R.; Campenhoudt, L.V. (1997). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder.

Wimmer, R.; Dominick, J. (2000). *Introducción a la investigación de medios masivos de comunicación*. Mèxic: Thompson Editores.

